

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

نگاهی به جایگاه دام و دامپروی در قرآن و بررسی نقش آن در خودکفایی ملت ها

یوسف شحیطاوی*^۱، سید جعفر صادقی^۲، رحمان علیمی^۳، مریم شحیطاوی^۴
 ادانش آموخته کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه پیام نور قم،
^۲ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه پیام نور تهران،
^۳ دانشجوی دکتری زیست شناسی دریا، دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر،
^۴ دانش پژوه سطح سه (کارشناسی ارشد) گرایش تفسیر علوم قرآنی حوزه علمیه اهواز،
 shahitavi65@gmail.com

چکیده:

امروزه با وجود پیشرفت های علمی در زمینه های مختلف، هنوز هم مسأله غذا از نظر اجتماعی و اقتصادی در درجه اول اهمیت قرار دارد و به عنوان یک مسأله استراتژیک در هر کشور مطرح است. این مقاله با رویکرد تحلیلی جایگاه دامداری را در آیات قرآن و نیز اهمیت آن در خودکفایی یک ملت مورد بررسی قرار داده است. در بررسی آیات مشاهده می شود که قرآن با چه لحن تشویق آمیزی از موضوع دام ها سخن می گوید و منافع آن را اعم از منافع غذایی و پوششی بر می شمرد و حتی رفت و آمد آنها را به صحرا با تعبیر زیبایی که بسیار شوق انگیز است بیان می کند. از نتایج به دست آمده اینکه؛ قرآن موضوع دامداری را به شکل زیبایی به دور از بیان تشریفاتی بیان می کند که نشان دهنده اهمیت و جایگاه دامداری در قرآن است و نقش مهمی در تشویق یک ملت جهت اهتمام به این امر مهم و رسیدن به خودکفایی در این راستا ایفا می کند، هر چند لازم به نظر می رسد تدبیر و تأمل در آیات مربوط به این موضوع باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد تا بتوان فرامین راهبردی و استراتژیک جهت استغنائی یک ملت در این مهم، از آنها استخراج کرد.

واژگان کلیدی: قرآن، آیات، دامپروی، دام، خودکفایی

مقدمه

نقش قرآن در زندگی بشری در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی و حتی بین المللی، قابل دقت و بررسی است. تاملی در دنیای امروز نشان می دهد علی رغم پیشرفت های علمی که در زمینه های مختلف صورت گرفته است، هنوز هم مسأله غذا از نظر اجتماعی و اقتصادی در درجه اول اهمیت قرار دارد و به عنوان یک مسأله استراتژیک مطرح است؛ به طوری که موقعیت یک کشور را با سطح و نوع غذای مردم آن کشور محک می زنند. بدون شک در میان مواد غذایی آنچه بسیار اهمیت دارد و جزو جدایی ناپذیر مواد غذایی روزانه است، مواد اصلی و جانبی ای است که از طریق دام تهیه می شود. توجه به آیاتی از قرآن در زمینه دامداری که از لحاظ کمیّت قابل توجه می باشند؛ نشان می دهد، این مسأله مهم با شیوه ای جذاب مورد توجه اکید قرار گرفته است. به عنوان نمونه در آیه ای می فرماید: «وَاللَّائِمَاتِمْ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ» (۱)؛ کلمه انعام جمع نَعَم و به معنای چهارپایان مانند؛ شتر، گاو و گوسفند است و چون پوست بدنشان نرم است آنان را نَعَم گویند. و این چهارپایان را برای شما آفرید.

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

فِيهَا دِفءٌ كَلِمَةٌ دَفَّ بِرِ خِلَافِ بَرْدٍ بِمَعْنَى گرما است. یعنی در پوست اینها گرما وجود دارد، وَ مَنَافِعُ مراد سایر منفعت‌هایی چون شیر، گوشت، سوارکاری، حمل بار، شخم و غیره است، وَ مِنْهَا تَأْكُلُونَ و از آن چهارپایان که می‌خورید (۹). این یکی از نمونه آیاتی است که مبحث دامداری و دامپروری را مطرح می‌کند و به صنایع وابسته آن، منافع و ارزش‌های آن اشاره می‌کند. در این‌جا لازم است به صورت مختصر تعاریف دقیقی از دام، دامپروری داشته باشیم. دام از نظر کشاورزی به حیواناتی اطلاق می‌شود که محصولات و فرآورده‌های آن‌ها به نحوی مورد استفاده انسان قرار می‌گیرد. به طور کلی دام‌هایی که در جوامع مختلف بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرند، عبارتند از: گاو، گوسفند، گاو میش، بز، الاغ، اسب، قاطر، طیور خانگی، طیور زینتی، زنبور عسل و ماهی می‌باشند. دامپروری به طور سنتی به پرورش حیوانات گوشتی و اسب مربوط می‌شد و پرورش و نگهداری طیور و حیوانات شیره را در بر نمی‌گرفت. ولی با گذشت زمان و افزایش اطلاعات و نیازهای روزانه، دامپروری شامل کلیه حیواناتی گردید که در جهت انواع مختلف محصولات غذایی، صنعتی، کارهای آزمایشگاهی و تحقیقاتی به کار برده می‌شوند (۱۲). نوشته حاضر ابتدا اقسام بهره‌وری از انعام (چهارپایان) در قرآن، اهمیت اهمیت استراتژیک دامپروری و تولیدات دامی را بیان می‌کند و سپس به بررسی آیات قرآن که به مبحث دامداری اشاره می‌کند می‌پردازد و همراه با تفاسیر معتبر قرآن به تحلیل این مسأله می‌پردازد، در انتها نقش آن در خود کفایی ملت‌ها را بررسی می‌کند و پیشنهاداتی ارائه می‌شود.

اهمیت استراتژیک دامپروری و تولیدات دامی

دسترسی به غذای کافی و مطلوب و سلامت تغذیه ای از محورهای اصلی توسعه و سلامت جامعه است. نقش تغذیه در سلامت، افزایش کارایی انسانها، یادگیری و ارتباط آن با توسعه اقتصادی طی تحقیقات وسیع جهانی به خصوص در بیست سال اخیر با مبانی علمی و شواهد تجربی به اثبات رسیده است. بنابراین در بین اولویتهای اهداف توسعه هر کشور، دستیابی به امنیت غذایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در سالهای اخیر علاوه بر اموری مثل عرضه متناسب و سهولت تقاضا، مواردی مانند صنعتی کردن و تجاری کردن سیستم غذا نیز جزو سیستم امنیت غذایی کشورها قلمداد شده است (۱۹). جمعیت دنیا در حال حاضر به سرعت افزایش پیدا می‌کند. سرعت این افزایش به حدی است که دانشمندان علوم مختلف آن را انفجار جمعیت نامیده‌اند. در آغاز قرن اول جمعیت جهان در حدود یک چهارم میلیارد و در سال ۱۶۵۰ میلادی جمعیت جهان کمتر از نیم میلیارد بود. در سال ۱۸۵۰ جمعیت جهان دو برابر شد، در قرن بعد یعنی ۱۹۵۰ جمعیت دوباره دو برابر شده و به حدود ۲/۵ میلیارد رسید (۱۲). جهان در آستانه سال ۲۰۱۵ میلادی بیش از هفت میلیارد نفر جمعیت دارد و با نرخ رشد فزاینده‌ای رو به آینده حرکت می‌کند. چنین انتظار می‌رود اگر مصرف فرآورده‌های دامی توسط هر فرد بدون تغییر بماند، احتیاجات برای تولیدات دامی دو برابر خواهد شد. به طوری که می‌دانیم در حال حاضر در اکثر کشورها مردم با سوء تغذیه مواجه هستند. تخمین زده می‌شود که ۴۰ درصد مردم جهان دچار سوء تغذیه هستند. بیشتر این سوء تغذیه به علت کمبود مواد پروتئینی با کیفیت بالا، مثل گوشت، شیر و تخم مرغ است. در این میان در کشورهایی در حال توسعه که مشکلات تغذیه‌ای بیشتر و نرخ رشد جمعیت بالاتری دارند، می‌بایست تولیدات دامی نسبت افزایشی در حدود ۴۸۳ درصد داشته باشند تا مردم بتوانند در این قبیل ممالک روزانه به ۲۴۵۰ کالری انرژی و ۲۱ گرم به پروتئین حیوانی دسترسی داشته باشند (۱۲). اهمیت دامپروری در

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

اقتصاد یک مملکت را به ارتباط آن با تغذیه، پوشاک، نیروی کار، تجارت حاجی، ورزش و سوارکاری می‌توان مشخص کرد. به گونه‌ای که اگر این صنعت از زندگی بشر حذف شود به مانند آن است که زندگی بشر از بین برفته است چرا که ارتباط تنگاتنگی بین این دو است. از این جهت اهمیت استراتژیک دام و محصولات دامی روشن می‌شود.

اقسام بهره‌وری از چهارپایان در قرآن

انعام، اسم جنس نعم از ریشه «ن ع م» و به معنی چهارپایان اهلی، یعنی: گاو، گوسفند، بز و شتر است. انعام در اصل حیواناتی هستند که برای فرد نعمه هستند و نعمه چیزی که رفاه و برخوردارگی و فراخی زندگی را می‌آورد، ولی به دام‌ها و حیواناتی که انسان در کار و زندگی و اقتصاد خود از آن‌ها استفاده می‌کند و بیشتر به گاو، شتر، میش و بز اطلاق می‌شود. (۱۷). در معنای بهره‌وری از انعام می‌توان به این دو معنا اشاره کرد؛ ۱- بهره‌وری (انتفاع): منظور از آفرینش سایر موجودات برای انسان، از جمله حیوانات، سود بردن از آنهاست. ۲- پندگیری: آفرینش سایر موجودات برای انسان به مفهوم عبرت گرفتن از آنها است تا از رهگذر آن به شناخت بیشتر و بالاتری از خداوند دست یابد (۱۴؛ ۱۶). نسبت این دو احتمال عام و خاص مطلق است؛ زیرا بهره‌وری مفهومی است عام که دو حوزه دینی و دنیوی را دربر می‌گیرد. پس می‌توان نتیجه گرفت که منظور از آفرینش موجودات، به ویژه حیوانات برای انسان، بهره‌وری و استفاده انسان است که البته در خلال آن پند گرفتن نیز تحقق پیدا خواهد کرد (۱۸). بهره‌برداری از انعام در آیات قرآن کریم را می‌توان به دو نوع: ۱. مادی که عبارتند از: استفاده از پوست، کرک، پشم و مو در تهیه البسه، اثاث منزل و خیمه؛ شیر و گوشت برای تغذیه؛ فضولات برای بارور کردن گیاهان و زمین؛ قدرت بدنی حیوانات برای سواری، شخم و آب‌کشی ۲. معنوی که عبارتند از: خداشناسی، امکان و اثبات معاد، استفاده در سوگندهای قرآنی، تشبیهات و ضرب‌المثل‌ها، آزمایش انبیاء و مردم و توصیف احوال قیامت تقسیم بندی نمود (۱۷). به هر روی می‌توان گفت به جهت اینکه انسان شریف‌ترین موجودی است که خداوند در این جهان هستی خلق کرده است و همه چیز را در خدمت به او ارزانی داشته است گاهی فزونی این نعمت همراه با غفلت می‌شود. حضور دائمی چهارپایان در زندگی انسان باعث شده تا کمتر مورد توجه قرار گیرند، بهره‌وری نخستین و مهم‌ترین موضوعی است که بشر از آغاز زندگی اش در زمین و در برخورد با طبیعت، صرف نظر از جاندار یا بی جان بودن آن، با آن رو به رو بوده است. بجاست تا اقسام بهره‌برداری از منظر قرآن در ارتباط به دام مورد توجه، تجزیه و تحلیل و تدبیر قرار گیرد تا بتوان از قرآن این کتاب زندگی در جهت خودکفایی در این زمینه بهره‌جست.

تجزیه و تحلیل آیات قرآن در زمینه فواید چهارپایان

الف: مواد پروتئینی؛ خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: «وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ»؛ و چهارپایان را آفریده است که در آن‌ها برای شما، وسیله گرما و سودهایی موجود است و از آن‌ها می‌خورید (۱). منظور از انعام در این آیه شتر، گاو، گوسفند و بز است. بدون شک اگر انسان از زنجیره‌ی غذایی خود گوشت‌ها را حذف کند، نمی‌تواند ادامه حیات دهد؛ زیرا گوشت‌ها غنی‌ترین منبع پروتئین‌ها مخصوصاً پروتئین‌های آلی و با ارزش هستند، به نحوی که انسان هر اندازه از سبزیجات و دیگر غذاهای گیاهی مصرف کند نمی‌تواند پروتئین لازم بدن را تأمین نماید (۵). نکته در خور توجه این است که

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

لَكُمْ مِنْ أَصْوَابِهَا... یعنی خداوند برای شما پشمهای گوسفندان و گُرکهای شتران و موهای بزانتان را قرار داد، تا از آنها استفاده کرده و بکار ببرید. أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ؛ و در آنها اثاثیه و خانه متاعی است برای مدت محدودی که از آن بهره‌مند شوید، بنابراین سزاوار نیست که دنیا را به آخرت ترجیح دهید (۹).

ت: جنبه روانی؛ و لَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَ حِينَ تَسْرَحُونَ (۱)؛ جالب آن‌که: تنها به منافع معمولی و عادی این چهارپایان سودمند، اکتفا نمی‌کند بلکه روی جنبه‌ی استفاده روانی آن‌ها در این آیه تکیه کرده می‌گوید: «در این حیوانات برای شما زینت و شکوهی است به هنگامی که آن‌ها را به استراحتگاهشان باز می‌گردانید و هنگامی که صبحگاهان به صحرا می‌فرستید (۱۵). در تفسیر شریف لاهیجی در ارتباط با وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ آمده است؛ تقدیم اراحه به جهت آن است که جمال و تربیت در این وقت ظاهرتر است؛ زیرا که در این وقت انعام به خانه‌های خود می‌آیند با شکم‌های پر و پستان‌های پر شیر (۲). بطور کلی موضوع حیوانات (چهارپایان) در قرآن شامل موارد زیر می‌شود: کلیات آفرینش و کیفیت خلقت حیوانات، مصادیق بهره‌مندی انسان از نعمت چهارپایان، سوء استفاده از حیوانات و احکام خرافی بت پرستان، درسهای اخلاقی در مواجهه با حیوانات (چهارپایان)، اهمیت آب، آفرینش چراگاه و مراتع احکام مربوط به چهارپایان، مثال‌هایی از جنس حیوانات. در این نوشتار به فواید و جایگاه راهبردی دام در قرآن پرداخته شده است. قرآن کتابی برای زندگی صحیح بشر است به جهت این‌که، خداوند خالق بشر است و به تمام زوایای انسان، نیازمندی‌های او و غیره مشرف است، نکات راهبردی را در آیاتی از قرآن بیان می‌کند که از جمله آیین آیات، آیات سوره نحل می‌باشد. نکته مهم این است که خداوند زمانی که از چهارپایان سخن می‌گوید، به منافع، زیبایی‌ها، بهداشت روانی، آمد و شد آن‌ها و مواردی از این قبیل با تعبیر زیبایی اشاره می‌کند که این نوع بیان به دور از جنبه تشریفاتی، تشویق انسان به توجه هر چه بیشتر به پرورش و نگه‌داری دام، توجه به خودکفایی که رابطه مستقیمی با اهمیت دادن به این حرفه دارد تاکید می‌کند. در بحث روانی، انسان شهر نشین این مطلب را بهتر درک می‌کند. زمانی که به روستاها و مکان کوچ و سکونت موقت عشایر گذر شود رفت و آمد گله دام‌ها جلوه‌ی خاصی دارد و فرح بخش است که دیدن چنین منظره‌ای گفتار قرآنی را به یاد می‌آورد.

۵. از توجه قرآن به دامداری تا خودکفایی ملت‌ها در این راستا:

همانطور که پیش‌تر اشاره شد، دام و دامپروری در قرآن جلوه‌ی خاصی دارد، بررسی آیات مربوط به بحث دامپروری نشان می‌دهد دستگاه‌های تولیدی، ماشینی آن قدر گسترده شده که همه چیز را تحت الشعاع قرار داده، باز هم دامداری و کشاورزی، مهمترین بخش تولید زندگی انسان را تشکیل می‌دهند؛ چرا که می‌دانیم پایه اصلی تغذیه در این دو قسمت دامداری و کشاورزی نهفته شده، به همین دلیل، رسیدن به حلد خودکفایی در قسمت دامداری و کشاورزی، نه تنها ضامن استقلال اقتصادی است که استقلال سیاسی نیز تا حد زیادی به آن مربوط است (۱۵). توجه به این آیه سوره نحل؛ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لَتُنْتَفِكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَ دَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ (۱)، علاوه بر این‌که انسان را به خداشناسی دعوت می‌کند و نوعی برهان نظم است، بحث منفعت و مزیت چهارپایان را مطرح می‌کند. در کلام نبوی که نشأت گرفته از کلام وحی است آمده است: «علیکم بالغنم و الحرث فَإِنَّهُمَا يَرْوِحَانِ بِخَيْرٍ وَ يَغْلِيَانِ بِخَيْرٍ» (۳)؛ وظیفه شماست که به تربیت گوسفند و کشاورزی بپردازید که رفت و آمد هر دو خیر و برکت است. اگرچه به دلیل تنوع شرایط اقلیمی و قابلیت‌های بهره‌بردار از منابع تولید، تنها

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

معدودی از کشورها را می‌توان یافت که نسبت به تمامی نیازهای مصرفی مواد غذایی به خودکفایی رسیده‌اند یا عادات مصرفی خود را دقیقاً با امکانات تولیدی منطبق کرده باشند، اما به طور کلی درجه تأمین نیازهای اساسی کشور از منابع تولید داخلی از شاخصهای مهم تأمین غذایی در سطح کلان است که به دلیل اهداف ملی و سیاسی بسیار در خور توجه است. توجه به این آیه؛ وَالْإِنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (۱) و چارپایان را برای شما آفرید در آنها برای شما [وسیله] گرمی و سودهایی است و از آنها می‌خورید، نشان می‌دهد که قرآن به تأکیدی ویژه موضوع دامپروری، منافع، مزایا و قابلیت‌های آنها را بیان می‌کند که خود نشان دهنده‌ی دعوت انسان به اهمیت گذاشتن به این حرفه مهم، رسیدن به خودکفایی در سطوح مختلف دعوت می‌کند. چرا که اگر انسان‌ها تک تک به این مهم توجه کنند و بحث مهاجرت روستائیان و شهرنشینانی که نقش مهمی در پرورش دام دارند با مدیریت قوی تعدیل شود زمینه تحقق فرامین مهم قرآن در زمینه خودکفایی در زمینه دام، تولیدات دام و صنایع وابسته فراهم می‌شود. بنابراین قرآن زمانی که بحث دام و دامپروری را مطرح می‌کند به منافع آنها ابتدا اشاره می‌کند چرا که منافع ابتدایی‌ترین موضوعی است که بشر با آن مواجه بوده است، بیان این منافع و قابلیت‌های دام‌ها هم جنبه‌ی معرفتی و خداشناسی و هم جنبه بهره‌وری دارد. در هر صورت انسان در حین بهره‌وری باید به جهت این نعمت بزرگ درس معرفت و خداشناسی را فرا گیرد. تشویق قرآن به دامپروری از بیان قابلیت‌های دام، عجایی که در تولید محصولات به ویژه شیر بیان می‌کند به گونه‌ای است که با شیوه‌ای جذاب از انسان ابتدا به تأمل و توجه به این فرآیند دعوت می‌کند و سپس به قابلیت‌ها، منافع دام اشاره می‌کند و انسان را به اهمیت دادن و تحقیق به این صنعت دعوت می‌کند. دعوتی مطابق با کلام اهل بیت (ع) که قرآن ناطق هستند و در روایات متعددی به پرورش دام و بحث خودکفایی بشر در ابعاد و سطوح مختلف دعوت می‌کنند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری:

در بررسی‌های انجام شده در آیات قرآن در زمینه دامپروری، نکات قابل توجه و راهبردی دیده می‌شود، از این جهت مشخص می‌شود که قرآن با چه نگاه ویژه‌ای از دام و دامپروری سخن به میان می‌آورد و فواید و منافع و شگفتی‌های این صنعت را بیان می‌کند که این منافع و فواید به دو شکل مادی و معنوی بیان شده است، که همه نشان از جایگاه ویژه دامپروری در قرآن است که خود نشان دهنده نقش استراتژیک و راهبردی این شاخه از کشاورزی است. آیات قرآن در مطرح کردن مسأله دام و دامپروری به جنبه‌های گوناگونی، نظیر خوراک، پوشاک، مسکن، جنبه روانی و غیره اشاره می‌کند. با توجه به این‌که مسأله غذا در هر ملتی با هر شرایطی، از مسائل مهم اجتماعی، سیاسی می‌باشد و بیان شد که ارزیابی استقلال ملت‌ها گاه با این توان، سنجیده می‌شود، می‌توان گفت که قرآن با چه دقتی به این مهم پرداخته است، که اگر ملت‌ها به دامپروری و امور مربوط به آن اهتمام ویژه‌ای داشته باشند به طور یقین در خودکفایی اثر مستقیم داشته و به استقلال چند جانبه آن ملت کمک شایانی می‌کند. همچنین از آثار مثبت آن کاهش بیکاری و افزایش اشتغال می‌باشد. بنابراین آنچه به عنوان جمع بندی می‌توان بیان کرد این است که آیات قرآن در موارد متعددی انسان را به شیوه‌های مختلف به توجه به دام و دامپروری با ذکر منافع و فواید گوناگونی دعوت می‌کند که در عرصه‌های مختلفی حائز اهمیت است به ویژه در بحث خودکفایی یک ملت در ارتباط با

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

مسأله غذا، اشتغال و موارد متعددی از این قبیل نقش مهمی را ایفا می‌کند، به امید آنکه آیات قرآن در این زمینه به تفسیر واقعی و موضوعیت عملی درآیند تا بشر با الگوگیری از کلام وحی در بهره جستن از این نعمت به بهترین شکل موفق شود.

۷ - پیشنهادات:

قرآن به دفعات متعددی، انسان را به تدبیر در آیات دعوت می‌کند. به نظر می‌رسد که با توجه و تأمل و تدبیر بیشتر در قرآن، خصوصاً آیاتی که در زمینه کشاورزی و زیر مجموعه‌های آن، به ویژه دامپروری سخن به میان آورده است، می‌توان از این کتاب آسمانی و راهنمای زندگی بشر، الگوها و برنامه‌های راهبردی‌ای را استخراج کرد که در تحقق خودکفایی یک ملت در این راستا کمک قابل توجه‌تری می‌کند. لازمه این امر دایر کردن اتاق‌های فکر که در آن به صورت تخصصی متخصصان تفسیر قرآن و اندیشمندان علوم دامی و کشاورزی گرد هم آیند، تا بتوانند با کمک هم الگوها، فرامین استراتژیک، پیشنهادات قرآنی در زمینه دامپروری را عینیت بخشند.

منابع:

[۱] قرآن کریم

[۲] اشکوری، محمد بن علی (۱۳۹۰)، تفسیر شریف لاهیجی، به کوشش جعفر پژو، تهران: انتشارات علمی، دوم

[۳] حرّ العاملی، مُحَمَّد بن الحسن (۱۴۰۹ق)، تفصیل وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل‌البیت (ع) لإحياء التراث

[۴] دریایی، محمد رسول (۱۳۸۹) دانشنامه طب اهل بیت (ع)، تهران: انتشارات پیام کتاب، دوم

[۵] دیاب، عبدالحمید و قرقوز، احمد (۱۳۸۹)، طب در قرآن، ترجمه کمال روحانی، سنج: آراس، اول

[۶] زمخشری، محمود (۱۴۰۷ق)، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، بیروت: دار الکتاب العربی

[۷] شاهنوشی، ناصر و دیگران (۱۳۹۰)، «بررسی کفایت عرضه محصولات پروتئین حیوانی در راستای اهداف برنامه چهارم توسعه»، اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۷۴

[۸] شبر، سید عبدالله (۱۴۱۲ق)، تفسیر القرآن الکریم، بیروت: دار البلاغه للطباعة و النشر

[۹] طباطبایی، محمد حسین (۱۳۹۱)، برگزیده تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن، تلخیص مصطفی شاکر، ترجمه علی نریمانی، قم: ذوالقربی،

[۱۰] طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۷)، جوامع الجامع، تهران: انتشارات دانشگاه تهران

اولین همایش ملی رهیافت های علوم کشاورزی در پرتو قرآن

اسفند ماه ۱۳۹۴

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

[۱۱] فخر رازی، ابو عبدالله محمد بن عمر (۱۴۲۰ق)، مفاتیح الغیب، بیروت: دار احیاء التراث العربی

[۱۲] فرهوند، پرویز (۱۳۸۶)، دامپروری عمومی، ارومیه: جهاد دانشگاهی ارومیه، پنجم

[۱۳] فیض کاشانی، محمد محسن (۱۳۷۶)، التفسیر الأصفی، قم: مرکز الابحاث والدراسات الاسلامیه

[۱۴] قرطبی، محمد بن احمد (۱۳۶۴)، الجامع لاحکام القرآن، تهران: ناصر خسرو

[۱۵] مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۸۸)، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، سی و یکم

[۱۶] ملک لو، صدیقه (۱۳۹۳)، «اقسام بهره‌وری از حیوانات در آیات قرآن کریم»، احسن الحدیث، ۲

[۱۷] ملک لو، صدیقه (۱۳۹۲)، «چهارپایان اهلی در قرآن و یاسین»، بینات، ۷۷ و ۷۸

[۱۸] نظری توکلی، سعید (۱۳۸۸)، حیوانات، قوانین حمایتی و حدود بهره‌وری در اسلام، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان

قدس رضوی و سمت

Hoddinott J. (1999), Operationalizing Household Food Security in Development Projects: an introduction, [۱۹]

IFPRI, TECHNICAL